

Coöperatie en adviesbureau De Unie van Bosgroepen

— Geert van Duinhoven

Begonnen als gecoördineerde actie om het hout van de stormen in de jaren zeventig op te ruimen, zijn de Bosgroepen inmiddels uitgegroeid tot organisaties die vaak in een adem wordt genoemd met de landschappen, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Dit jaar bestaat de Unie van Bosgroepen vijftien jaar. Volgens Unie-directeur Arno Willems blijven de Bosgroepen onverkort proberen om voor hun leden het adviesbureau bij uitstek te worden.

Coöperaties tussen groene ondernemers zijn zeer gebruikelijk. De Nederlandse landbouw is er groot door geworden. Maar dit soort samenwerkingsverbanden zijn er lange tijd niet geweest in de bosbouw. De eigenaren zochten het zelf wel uit. Tot de beruchte stormen in de jaren zeventig. Er moest zoveel opgeruimd worden en er was opeens zoveel hout te vermarkten dat iedereen wel in zag dat je dat veel beter gezamenlijk kunt doen. De boseigenaren, particulieren, gemeenten maar ook de provinciale landschappen, richtten vervolgens meerdere Bosgroepen op. Die Bosgroepen verenigden zich vijftien jaar geleden in de Unie van Bosgroepen. Arno Willems is daar nu directeur van.

“De coöperaties zijn op een belangrijk punt wel anders dan de boerencoöperaties. Die hadden per definitie een leveringsplicht en afnameplicht. Dat hebben we in de Bosgroepen nooit gehad. Het zijn altijd coöperaties geweest waar de leden een grote mate van zeggenschap en vrijheid hebben gehad. De landbouw zit immers ook voortdurend in een marktsituatie en heeft te maken met bederfelijke producten. In de bosbouw ligt dat toch anders. De individuele boseigenaar wil toch graag die zeggenschap blijven houden.”

Geert van Duinhoven

Arno Willems, directeur Unie van Bosgroepen

Samenwerking en voorlichting

Maar daar bleef het niet bij. Het Ministerie van LNV zag eigenlijk wel wat in het samenwerkingsverband van deze eigenaren. Voorlichting wilde het Rijk toch al afstoten, de voorlichting via Staatsbosbeheer hield op, en communiceren met bijna tweeduizend boseigenaren was geen optie. En dus kregen de Bosgroepen een rol toebedeeld in de voorlichting naar de boseigenaren zoals particulieren, gemeenten en stichtingen. Dat leidde tot de bekende tientjesregeling. Elke boseigenaar die aangesloten was bij de Bosgroep kreeg een tientje (in gulden toen nog) voor elke hectare bos die hij bezat. Dat geld kreeg hij niet zelf maar kwam bij de Bosgroep terecht. Die kon daar gezamenlijke activiteiten van ondernemen. In feite dus directe subsidie van de overheid.

Erg lang heeft die situatie niet bestaan want er kwam al snel wat kritiek op de subsidiëren van de sector. Arno Willems: “Dat was in feite ook een beetje op de rand. De Bosgroepen konden

dat geld naar eigen goeddunken inzetten. Eind jaren negentig is die tientjesregeling dan ook opgehouden te bestaan. Wij krijgen nu nog wel geld van het ministerie van LNV voor voorlichtingsactiviteiten. We hebben dus nog steeds de functie van intermediair tussen rijksoverheid en eigenaar. Van dat geld lichten we eigenaren voor over bijvoorbeeld de kansen op en mogelijkheden voor EGM-subsidies. En over de mogelijkheden voor subsidies uit Programma Beheer. Dat is niet alleen in het belang van de eigenaar maar zeker ook in het belang van de overheid. Wij faciliteren als het ware de aanvragen en zorgen voor kwalitatief goede aanvragen. Dat scheelt de overheid uiteraard veel tijd.”

Strak afgebakende taken

Maar nu is er wel een punt van zorg, noem het kritiek, op het feit dat de Bosgroepen subsidie ontvangen maar tegelijkertijd ook advieswerk doen voor de particulieren. Is dat geen oneerlijke concurrentie? “Met de tientjesregeling hadden de Bosgroepen in feite een soort exploitatiesubsidie. Dat kun je inderdaad niet volhouden. Nu krijgen wij heel gericht geld voor strak afgebakende taken. Uiteraard scheiden wij dat. Want behalve deze taken die we voor de overheid uitvoeren, hebben wij ook een adviesfunctie naar onze leden. En ik weet dat sommigen daar hun vraagtekens bij zetten, omdat wij daarin concurrentievervalsing zouden zijn. Ik weet heel zeker dat wij dat goed scheiden en het overheidsgeld alleen inzetten voor voorlichting naar de leden toe en dat de leden vervolgens gewoon commerciële prijzen betalen voor al het andere werk wat wij voor ze kunnen doen.”

Adviesbureau

Want inmiddels is het pakket van diensten van de Bosgroepen behoorlijk uitgedijd. Het is allang niet meer louter een samenwerkingsverband van boseigenaren. Willems: “Let op, wij zijn nog steeds een coöperatie voor en door de leden. En die leden bepalen zelf of ze van onze diensten gebruik maken. Uiteraard proberen wij de leden zoveel mogelijk te binden. We proberen ze een totaalpakket te laten afnemen. Zo hebben we de rondhoutveiling die goed werkt. En we willen ons verder ontwikkelen op het gebied van beheersadviezen en het opstellen van beheersplannen. De kennis hebben we in huis en het blijkt dat onze leden tevreden over ons zijn. Wat dat betreft zou je ons inmiddels gewoon een soort adviesbureau kunnen noemen.”

“Kijk, het is eigenlijk heel simpel in een coöperatie. Als leden bepaalde diensten vragen, en

wij kunnen ze leveren, dan doen we dat natuurlijk. Als ze liever naar een ander bureau gaan dan naar ons, hebben ze dat recht. En dus doen wij er alles aan om onze leden zo goed mogelijk te bedienen. Uit een enquête onder leden bleek ook dat ze graag adviezen hebben over bijvoorbeeld hoe om te gaan met cultuurhistorische waarden of recreatie en landschap. Ik zou daarnaast graag zien dat wij voor veel leden een uitvoerder worden. Niet alleen omdat dat voor de eigen organisatie goed zou zijn, maar vooral ook dat je dan veel efficiënter kunt werken. Ik stel me zo voor dat we steeds vaker voor groepen eigenaren het hele beheer overnemen, van planvorming tot aan de houtverkoop. Steeds meer leden vragen om die verbreding dus dat bieden wij aan. Daadwerkelijke samenwerking in het beheer biedt grote schaalvoordelen. Onderzoek van het LEI toont dat ook aan: een bedrijf moet eigenlijk een bepaalde minimumomvang hebben om een positief resultaat te kunnen draaien.”

Undersneuwen

En hoe gaat het dan verder? Hoe zien de Bosgroepen er over vijftien jaar uit? Hebben we dan nog steeds regionale Bosgroepen en een overkoepelende? Willems: “De regionale Bosgroepen houden we waarschijnlijk wel. Het geeft mensen toch een gevoel van regionale verbondenheid en de problematieken zijn per regio ook wel iets verschillend. Maar ik geef toe, heel erg verschillend zijn de afzonderlijke Bosgroepen niet meer. De Unie zal nog steeds wel de gesprekspartner zijn voor de eigenaren van bos en natuur.”

En zijn dan alle eigenaren lid? “Tja, dat denk ik niet. Wel is er een discussie dat ook de grote terreineigenaren zoals Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer lid zijn van de Bosgroepen. Ook weer uit de enquête van vorig jaar blijkt dat niet alle kleine eigenaren zo blij zijn met deze grote broers. Sommige leden voelen zich ondergesneuwd. Ik trek me dat wel aan en daar moeten we het de komende tijd ook goed over hebben met de leden. Kijk, de grote terreinbeheerders zullen echt wel hun eigen PR blijven doen en hun eigen gesprekken met de overheden blijven voeren. Dat zullen ze nooit via de Bosgroepen doen. Dus binnen de Bosgroepen worden ze nooit zo belangrijk dat ze de belangen van de kleine beseigenaren gaan ondersneuwen. Dat verhaal moeten we beter gaan uitleggen.”◆

Geert van Duinhoven

Hans van den Bos

Geld verdienen met essenfineer? En dat in Nederland? Het klinkt raar maar, volgens de Vlaamse hoogleraar Bart Muys is het heel goed mogelijk. Zeker op de rijke bodems van de polders moet het mogelijk zijn om mooie essen en esdoorns te oogsten. Dat vergt wel enige inspanning voor het snoeien maar die tijd verdient zich dubbel en dwars terug.

De bossen in de Flevopolders maken een snelle ontwikkeling door. De bomen groeien er hard en in ecologische zin vallen vooral de rijkdom aan vogels en paddenstoelen op. Sommige bossen beleef je al als ‘volwassen’ inclusief natuurlijke verjonging van es en esdoorn.

In dit soort bossen spelen er allerlei beheersvragen. Zijn de dunningen in de percelen van es, esdoorn, eik en beuk adequaat? Plantages van fijnspar en populier worden in snel tempo afgebouwd, maar hoe en waarmee daarna te verjongen? Wordt bij de herplant opnieuw populier gebruikt? Nogal wat populierenplantages zijn in het verleden onderplant met duurzame boomsoorten. Is deze verjongingstechniek bevallen?

Met deze vragen kondigde de KNBV de studiedag over oude en nieuwe bossen op rijke groeiplaatsen aan. Een van de sprekers op 21 april was Bart Muys van de ‘onderzoeksgroep ecologie en beheer van bossen’ van de Katholieke Universiteit in Leuven. In zijn voordracht gaf hij

aan dat het heel wel mogelijk is om hoogwaardig houtkwaliteit te halen uit bossen op rijke gronden.

Om maar meteen een misverstand uit de wereld te helpen: Muys heeft zijn ervaring niet uit Vlaanderen. Het verschil in bosbeheer in Vlaanderen en Nederland is er eigenlijk niet. In beide landen is er nauwelijks meer echte bosteelt, meent Muys. “Daarvoor moet je echt naar Wallonië of Frankrijk. Daar is nog veel parate kennis aanwezig over hoe je kwaliteitshout moet telen. En dus ook hoe je geld kunt verdienen aan de bosteelt. In bossen is het onderwerp natuur steeds belangrijker geworden en verdwijnt de teelt van kwaliteitshout naar de achtergrond. In Vlaanderen en Nederland klagen bosbeheerders naar mijn mening te veel over de lage houtprijzen en de enorme administratieve druk. Naar mijn mening is het eigenlijk heel gemakkelijk om de productiefunctie mee te nemen in het beheerswerk. Ik denk ook dat ze daarbij geholpen zullen worden door de stijgende houtprijzen. Nu al zie je de prijzen van brandhout torenhoog stijgen en dat wijst er alleen maar op dat ook het kwaliteitshout een beter prijs zal opleveren. Bij ons in België worden twee keer per jaar de houtprijzen gepubliceerd en daar zie je die stijging ook al terug. Op langere termijn moet je er van uitgaan dat kwaliteit steeds betaald zal worden.”

Verzuring

Allereerst de vraag in hoeverre rijke bodems geschikt zijn om hout te telen. Heel geschikt meent Muys. Vooral de boomsoortkeuze is

groter en ook de biodiversiteit in de struik en kruidlaag. Alleen op rijke, voormalige landbouwgronden zal het overschot aan nutriënten eerst weggeogst moeten worden, bijvoorbeeld door maïs.

Muys: "Wel is het zaak om te beseffen dat niet alleen de groei sneller is. Op rijkere bodems gaat ook de bodemdegradatie sneller. Juist op rijke bodems is het daarom erg belangrijk om te kijken met welke boomsoorten je gaat werken. Normaal gesproken gaat men er van uit dat het op rijke bodems niet zo veel uitmaakt welke soorten je gebruikt. De bodems zijn immers gebufferd en hebben van verzuring weinig last. Verzuring zou juist een probleem zijn op de toch al zure gronden. Ik denk dat dat niet klopt. Zure bodems hebben namelijk een vegetatie van zuurtolerante soorten. Die kunnen dus toch al wel tegen een zure depositie en een verzuring vanuit de afbraak van strooisel. Vegetaties van rijke bodems hebben daar veel meer last van. De bufferingscapaciteit van de bodem waarop ze groeien is groot. Maar als die op is, dan verzuurt de bodem in een keer en zal er in die veeleisende vegetatie aluminiumvergiftiging kunnen optreden. Mijn pleidooi is dan ook om juist op de rijke bodems heel goed naar de boomsoortensamenstelling te kijken. Ik kom dan uit op het gebruik van es en esdoorn en zeker geen beuk of eik. Die vormen namelijk traag afbrekende strooisellaag en dat zorgt op termijn voor ene verzuring van de bodem. Ik pleit er juist voor om de rijke bodems zo lang

mogelijk rijk te houden door soorten als es en esdoorn te gebruiken omdat het strooisel onder deze bomen snel afbreekt en weinig organische zuren produceert.

Van de wieg tot het graf

Dan vervolgens het punt van de productie. Hoe verhoudt die intensieve houtproductie die Muys voorstaat zich met het geïntegreerd bosbeheer? Heel goed, meent Muys. De teelt van bossen op rijke gronden voldoet aan alle kenmerken van geïntegreerd bosbeheer. Het levert een bijdrage aan de milieukwaliteit omdat het, mits met de juiste boomsoorten, de bodemdegradatie tegen gaat. Daarnaast levert het veel biodiversiteit op, we hebben een economische basis en bovendien zijn het prachtige bossen voor recreanten. Ik denk alleen niet dat je dit soort teelten zo extensief kunt beheren als mensen wel hopen bij geïntegreerd bosbeheer. De teelt van kwaliteitshout kan niet extensief gebeuren." Zelfs voor het omslagpunt, en dat ligt bij es en esdoorn al ongeveer bij de tien vijftien jaar zul je moeten ingrijpen om voldoende rechte kwastvrije stammen te krijgen. "Essen opleiden is als kinderen opvoeden: je zult ze moeten verzorgen van de wieg tot het graf. Er is niks gewonnen tot op de dag van de oogst. Daarom zal de beheerder jaarlijks minimale preventieve ingrepen moeten doen om zo uiteindelijk een beperkt aantal toekomstbomen over te houden, ongeveer zeventig per hectare, met een takvrije stam van zes meter."

Techniek en bedreigingen

En waar moet de beheerder dan op letten? Wat is de techniek van een goed beheerd essenbos?

- De esthetiek van essenfiner is de afwezigheid van kwasten, witheid en de rechtheid van draad. Verkleurde kern is ernstiger dan bij beuk omdat es snijfiner is en beuk schilfiner.
- De jeugdfase is kort en het is niet noodzakelijk dat er een grote dichtstand is. Stamrechtheid wordt beter bekomen door gefilterd boven- of zijlicht bijvoorbeeld een struiklaag.
- Es is een monopodiale boomsoort. Alle beschadigingen van de eindknop moeten vermeden worden. Essen met beschadigde eindknoppen en vorken beneden zes meter zijn meteen waardeloos.
- Stamkwaliteit (rechtheid en vrijheid van kwasten) wordt bekomen in de eerste zeven jaar door junisnoei, nog voor het verhouten van de twijgen. Deze snoei moet verlopen van boven naar onder en verwijdert voornamelijk zijtakken met aanleg voor dominantie (je herkent ze door hun kleine takhoek). Eenmaal zes meter takvrije stam bereikt wordt zwaar gedund om grote kronen te ontwikkelen. Na 55 jaar worden stammen van 60 cm diameter bereikt.

Gemotiveerde particulier

Rest de belangrijke vraag: voor wie is dit nu weggelegd? Waarom doen zo weinig bosbeheerders dat in Nederland en Vlaanderen? Muys: "Kennis is wat dat laatste betreft de belangrijkste factor. Bosbeheerders weten gewoon niet hoe je zo'n opstand moet beheren. Die kennis is in de praktijk en het onderzoek verloren gegaan en daar moet verandering in komen. Daarnaast is het natuurlijk een intensieve bezigheid. Ik kan me voorstellen dat het voor grote domeinen van 5000 hectare te intensief is om op deze manier aan het werk te gaan. Maar ik denk dat het juist ideaal is voor de gemotiveerde particulier die dit op een paar hectare heel goed kan doen. Mensen zeggen wel eens dat ze daar geen tijd voor hebben omdat ze met hun administratie zitten. Welnu, ik weet dat opsnoeien enorm plezier is. Het motiveert mensen juist om met hun bos bezig te zijn, en het geeft weer plezier in het bosbeheer. De beheerder komt tenminste weer buiten en ziet meteen het resultaat." ♦

Geert van Duinhoven

Bart Muys en toehoorders tijdens de KNBV-studiedag

